

**Národní jednota pošumavská – místní odbor Hrádek
(1933) 1935–1938**

Inventář

EL NAD č.: 454

AP č.: 244

Martina Matušková

Plasy 2011

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce fondu	3
II. Vývoj a dějiny fondu	5
III. Archivní charakteristika fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu fondu	5
V. Záznam o uspořádání fondu a zpracování archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk	9
Inventární seznam	10

I. Vývoj původce fondu

V národnostně smíšených oblastech na jihu a západě Čech byly od 80 let. 19. století zakládány odbory Národní jednoty pošumavské na ochranu českých menšin. Kladly si za úkol přispívat k prohlubování národního uvědomění u českého obyvatelstva a povznést český národní život vůbec. Shromažďovaly finance na podporu české menšiny, staraly se o české školství, pořádaly nejrůznější kulturní akce, zřizovaly veřejné čítárny. Angažovaly se ale i v otázkách hospodářských, plnily také některé charitativní úkoly. V manětínském soudním okrese byl jako jeden z posledních ustaven v roce 1935 odbor v obci Hrádek.

Ves Hrádek leží 3 km od Manětína na pravém břehu Lučního potoka. Své jméno získala po slovanském hradišti z 10.–11. století, rozkládajícím se na protilehlém břehu. Z národnostního hlediska náležela na přelomu 19. a 20. století k smíšeným obcím s většinou německou. Podle Kotýškova místopisu z roku 1895 zde žilo ve 20 domech 11 obyvatel české a 86 německé národnosti. Chytilův místopis z r. 1930 udává v Hrádku 19 domů s 89 obyvateli – 21 Čechy a 68 Němci.

K posílení českého živlu dochází v roce 1935, kdy se ve vesnici v čp. 15 usazuje Josef Pirner ze Žebnice a v čp. 9 Petr Let z Trojan. S původními rodinami Michlovou a Burdovou byly v Hrádku tedy čtyři české rodiny a začalo se uvažovat o zřízení české školy. Ta byla založena Ústřední maticí školskou 31. srpna 1935. Krátce po zřízení školy byl v Hrádku založen místní odbor Národní jednoty pošumavské. Ustavující schůze se konala 15. října 1935. Odbor sdružoval Čechy z Hrádku a sousedního Brda. Na členské schůzi v říjnu 1937 bylo odhlasováno, že se schůze budou konat dvakrát v Brdě v hostinci u Pešíků čp. 16 a jednou v Hrádku v hostinci u Rotta. Funkci předsedy vykonával Josef Pirner z Hrádku, místopředsedy František Urban z Brda. Jednateli byli vždy učitelé, nejprve Jaroslav Volf, po něm od října 1937 Jan Mešejda. Funkci pokladníka zastával Josef Maxa z Hrádku, ten byl ale pro určité nesrovnalosti v účtech vystřídán Janem Havlíkem z Brda. Jako knihovníci v hrádecké národní jednotě působili učitelé. Místní odbor sdružoval v roce 1936 26 členů, v roce 1938 jejich počet vzrostl na 28.

Činnost hrádeckého odboru byla různorodá. Pořádal taneční zábavy, divadla, plesy, masopusty střídavě v Brdě a v Hrádku. K nejvýznamnějším aktivitám však patřily snahy o postavení školní budovy v Hrádku. Jak již bylo výše řečeno, česká škola byla zřízena v roce 1935 a původně umístěna v soukromém domě, ve velké světnici usedlosti Františka Michla čp. 1 (u Šejbrů). Matice školská platila učitele a všechny náklady. V prvním školním roce 1935/36 školu navštěvovalo 13 žáků, docházely sem české děti z Brda, Hrádku a Vysočan. Škola pro své umístění v soukromém domě příliš nevyhovovala. Nedalo se ovšem očekávat, že by stát v Hrádku postavil školní budovu, proto se jednatel NJP Jaroslav Volf, první hrádecký učitel, obrátil na plzeňský odbor NJP, zda by v Hrádku nevybudoval školní domek. Ten stavbu nakonec financoval. Už v roce 1936 Jaroslav Volf vyjednával koupi pozemku. Pozemek odprodal domácí hospodář německé národnosti. Členové místního odboru NJP tuto skutečnost sice kritizovali, ale žádný z Čechů v obci příhodnější pozemek neměl. Se stavbou se začalo na jaře 1937. Podle Kralovického obzoru z března 1937 náklady na školní budovu s třídou, kabinetem a bytem pro učitele činily asi 75 tis. Kč. Jako poděkování byla na omítce školy zasazena mramorová deska se zlatým nápisem: „*Postavila Národní jednota pošumavská v r. 1937. Vše na obranu státních hranic.*“ Slavnostní otevření nové budovy školy se konalo 28. září 1937 pod patronátem okresu Kralovice, městské rady v Manětíně, NJP a Ústřední matice školské.

Mezi další aktivity místní NJP náleželo i půjčování knih. NJP v Hrádku měla zapůjčenu putovní knihovnu s 50 svazky od místního odboru NJP na Královských Vinohradech. Divadelní kroužek hrádeckého odboru během svého působení připravil řadu vystoupení. V roce 1936 sehrál divadelní představení *Kráska ze Šumavy* a *Její osud*. V dubnu 1937 byla uvedena hra Karla Baláka *Dědek pod pantoflem*, v prosinci potom Křížovo *Vítězství fořta Meruzalky*. Jako poslední zdejší divadelní kroužek představil 24. dubna 1938 veselohru *To byla noc*. Představení se hrála v hostinci

Václava Rotta v Hrádku, kde bylo umístěno jeviště. Zkoušky probíhaly rovněž v Hrádku. Režijně se na přípravách výrazně podílel po svém příchodu do Hrádku v říjnu 1937 řídící učitel Jan Mešejda. Maskování ochotníků zajišťoval holič Josef Hák z Manětína. Malíř Jiří Bílý měl na starosti malování kulis. Po divadle, začínajícím zpravidla ve 14 hod., se konávala taneční zábava s hudbou p. Šoura nebo Burdy.

Před každou tancovačkou nebo divadlem byla svolána výborová schůze, na které se určilo pořadatelstvo. Každý první čtvrtek po akci se výbor opět sešel, aby provedl vyúčtování. Členové velmi vítali různé schůze. Jakub Týmr na valné hromadě v únoru 1937 podotkl: *„I když nemáme přímých záležitostí, o nichž by se jednalo, bude alespoň účelem pobavit se, pookřát, sblížit se, abychom se cítili doma.“*

Ve 2. pol. 30. let zvolna roste německý aktivismus, v roce 1938 se původně poklidné soužití českého a německého obyvatelstva vyostřuje. Zatímco ještě v prosinci 1937 členové hrádecké NJP přemýšlí o uspořádání lednového plesu společně se Svazem německých rolníků (Bund der Landwirte), v květnu 1938 už o tom nikdo neuvažuje. Schůze NJP se už nekonají v Hrádku v hostinci p. Rotta, člena SdP, ale ve škole. I jeviště je z jeho hostince odstraněno. *„Neboť ten se poslední dobou nechoval tak, jak se na loajálního Němce patří, neboť se vyjádřil, že divadlo vyhodí,“* dočteme se v zápise z mimořádné členské schůze z 10. května 1938. Hostinský Rott byl pod tlakem místních Němců.

Jednatel NJP Jan Mešejda s předsedou Josefem Pirnerem se účastnili důvěrné schůze, která se konala 8. května v Plzni. Delegáti se tam usnesli, aby „bylo upuštěno konečně od slibů a německého roztahování“. Účastnili se i schůze NJP v Praze v Měšťanské besedě, o které místní odbor informovali: *„Schůze všech hraničářů vyzněla v hromadu stížností a nedostatků. Jednou z největších bolestí byl nedostatek státní policie a četnictva na hranicích, dále byly vysloveny obavy, že republiku prohrajeme a ztratíme ne bojem ale „suchou cestou“. Nikdo z hraničářů nechtěl ustoupit ani se vzdát. Celá schůze vyzněla jako manifestace pro ČSR.“*

Koncem září 1938 byla podepsána mnichovská dohoda a německé oddíly začaly okupovat sudetoněmecké pohraniční oblasti Československé republiky. 10. října, v poslední den záboru, byly obsazeny sousední Stvolny. Hranice procházela kolem Pardouskova mlýna, ležícího 1 km severně od Hrádku na hrádeckém katastrálním území, ten byl také obsazen. Obec Hrádek zůstala v republice. Nové hranice se ale stále upravovaly a 24. listopadu 1938 byl připojen k Říši i Hrádek. O zabrání obce píše manětínský kněz P. Wonka ve svých pamětech na základě svědecké výpovědi Antonína Kordy: *„...v 10 hod. přitáhlo na 20 říšských finančníků a na to 40 vojáků se třemi motorkami a kulometem, zašli do hospody kamaráda-šenkýře, kde se radili s předáky SdP ... Asi čtvrtý den přivezli dárky: konzervy, šaty, obuv a dávali bez rozdílu Němcům i Čechům.“* Všichni čeští občané v Hrádku zůstali. Jen učitel Jan Mešejda odjel domů do Nového Bydžova ke svým rodičům. Odpovědnost za „pořádek“ ve vsi převzali ordneři z řad místních Němců.

V úterý 22. listopadu 1938 ještě před zábořem obce byla vyklizena menšinová škola, její zařízení bylo převezeno na radnici do Manětína. Vyklízení se neobešlo bez vášnivých projevů. P. Wonka se ve svém deníku zmiňuje, jak *„jeden pán od pošumavské udeřil sádrovým poprsím presidenta Beneše o zem, až se roztránilo“*. 23. listopadu učitel Jan Mešejda, jednatel místní NJP, zaslal Ústředí Národní jednoty pošumavské v Plzni úřední knihy spolku. Razítko místního odboru, mramorová deska sejmutá ze školní budovy a putovní knihovna byly odevzdány přímo jednateři plzeňské NJP p. Henzlíkovi. Místní odbor NJP v Hrádku zanikl. V budově školy byla v roce 1938 zřízena jednotřídní německá škola a po celou dobu války zde byli ubytováni říšští finančníci. Po 2. světové válce už Národní jednota pošumavská činnost v Hrádku neobnovila.

II. Vývoj a dějiny fondu

Archivní fond Národní jednota pošumavská – místní odbor Hrádek (1933) 1935–1938 tvoří dochovaná písemná pozůstalost spolku, který krátce fungoval ve 2. polovině 30. let 20. století v obci Hrádek na Manětínsku.

O umístění dokumentů u původce se nedochovaly žádné konkrétní zprávy, patrně byly spolkové písemnosti uloženy u jednatele spolku, kterými byli hrádečtí řídící učitelé – nejprve Jaroslav Volf, od roku 1937 Jan Mešejda. Podle dochovaných archiválií je zřejmé, že jen část písemností byla označována jednacími čísly. V listopadu roku 1938, po zabrání Hrádku německým vojskem, byly písemnosti (kniha zápisů z členských a výborových schůzí, podací protokol, pokladní kniha a spisový materiál) odeslány Ústředí Národní jednoty pošumavské v Plzni. Po roce 1951, po definitivní likvidaci plzeňské Národní jednoty pošumavské, byl spolkový materiál akčním výborem předán do Archivu města Plzně, od kterého písemnosti převzal Okresní archiv Plzeň-sever v roce 1972 na základě arbitrážního rozhodnutí Archivní správy MV ČSR z 17. 8. 1971 o konečném uložení archiválií (č. př. 364/72).

III. Archivní charakteristika fondu

Název archivního fondu Národní jednota pošumavská – místní odbor Hrádek byl odvozen na základě Metodického návodu č. 1/2009 odboru archivní správy a spisové služby MV k vedení evidence NAD podle vyhlášky č. 645/2004 Sb. z 27. července 2009 (Hlava XII, čl. 17) z původního označení, které spolek používal v průběhu krátké existence, a to v letech 1935–1938.

Při inventarizaci fondu bylo přihlíženo k základním rámcovým pravidlům pro zpracování archivního materiálu (Metodické návody a instrukce pro zpracování archivního materiálu. SAP X, 1960, č. 2, s. 215–310) a dále platné metodiky SOA v Plzni (Metodický pokyn ředitele SOA v Plzni pro zpracování archiválií a tvorbu archivních pomůcek z 12. 3. 2010).

Ve fondu se nachází jedna kniha zápisů z výborových a členských schůzí. Dále archivní fond obsahuje spisový materiál – jeden podací deník a vlastní spisy, z nichž část původcem označená čísly jednacími byla vzhledem k malému rozsahu ponechána bez dalšího členění jako jedna inventární položka, nečíslované pak rozděleny tematicky do tří skupin (zpráva o činnosti odboru, pozvánky na členské schůze, písemnosti od nadřízených složek NJP bez čísel jednacích) a v rámci jednotlivých inventárních čísel pak chronologicky. Skupinu „účetní materiál“ tvoří jedna pokladní kniha a potvrzení o složení členského příspěvku. Do skupiny „jiné archiválie“ byly zařazeny plakáty – dva ke slavnostnímu otevření nové budovy české školy a dva k uvedení divadelních představení – a čtyři sešity rukopisných opisů divadelních výstupů.

Archivní fond je časově vymezen (1933) 1935–1938. Časový přesah je dán dochovanými stanovami pražské Národní jednoty pošumavské, které jsou zařazeny mezi vlastními spisy (inv. č. 6 – písemnosti od nadřízených složek NJP bez čísel jednacích).

Při inventarizaci se v rámci fondu, jehož rozsah činí 0,15 bm, neprováděla vnitřní skartace. Archiválie jsou psány pouze v českém jazyce. Současně byla podle přílohy č. 3 zákona č. 499/2004 provedena kategorizace archiválií. Všechny písemnosti byly zařazeny do II. kategorie. Fyzický stav archiválií je vcelku vyhovující, restaurátorský nebo konzervátorský zásah není zapotřebí.

IV. Stručný rozbor obsahu fondu

Dochované archiválie poskytují cenné informace o kulturním a společenském životě české menšiny v Hrádku, o zdejším fungování Národní jednoty pošumavské a české školy ve 2. polovině

30. let 20. století, těsně před vypuknutím 2. světové války. Národní jednota pošumavská měla v tomto období jako organizátor společenského života českého obyvatelstva v obcích Brdo a Hrádek dominantní postavení.

V. Záznam o uspořádání fondu a zpracování archivní pomůcky

Fond Národní jednota pošumavská – místní odbor Hrádek, vymezený léty (1933) 1935–1938, uspořádala a inventář k němu vyhotovila archivářka Martina Matušková. Fond byl inventarizován v červnu 2010 ve Státním okresním archivu Plzeň-sever se sídlem v Plasích. Čistopis inventáře v lednu 2011 vypracovala Martina Matušková.

V Plasích 3. ledna 2011

Martina Matušková

Seznam použitých pramenů a literatury

Bartoš, Josef. *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938–1945*. Praha, 1986.

Bukačová, Irena. Národnostní poměry na severním Plzeňsku před rokem 1945. *Vlastivědný sborník*, 1993, roč. 3, č. 2, s. 7–10.

Co nově ustanovuje mezinárodní komise v Berlíně. *Kralovický obzor*, 1938, roč. 25, č. 46.

Deník děkana Františka Wonky z Manětína, 1. sešit [fotokopie]. Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, 1994.

Fák, Jiří. K počátkům spolkového a kulturního života na Kralovicku. *Vlastivědný sborník*, 2003, roč. 13, č. 3, s. 3–5.

Heimatchuch des Kreises Luditz. Eichstätt, 1971.

Hrádek. *Kralovický obzor*, 1937, roč. 24, č. 11.

Hrádek u Manětína. *Kralovický obzor*, 1937, roč. 24, č. 38.

Hrádek u Manětína. *Kralovický obzor*, 1937, roč. 24, č. 39.

Chytil, A. *Chytilův místopis Československé republiky*. Praha, 1931.

Kyncl, Petr – Vaníčková, Vladimíra (red.). *Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha, 2002.

Kotyška, V. *Úplný místopisný slovník Království českého*. Praha, 1848.

Kural, Václav. *Češi, Němci a mnichovská křížovka*. Praha, 2002.

Kural, Václav. *Místo společenství konflikt!: Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938–1945)*. Praha, 1994.

Kural, Václav – Radvanovský, Zdeněk a kol. „Sudety“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem, 2002.

Laštovka, Vojtěch. Vytyčení západočeské státní hranice pomnichovské republiky. *Minulostí západočeského kraje*, Plzeň, 1970, roč. 7, s. 33–48.

Malý, František J. *Čtyři desetiletí Národní jednoty pošumavské v Plzni*. Plzeň, 1924.

Masarykův slovník naučný. 5. díl N–Q. Praha, 1931, s. 51.

Nejedlý, Václav. Na návštěvě u kronikáře: Blatnice: Národní jednoty pošumavská v Blatnici. *Archivní zpravodaj*, 2001, č. 3–4, s. 31–32.

Odbory N. J. P. v našem kraji. (1884–1918). *Kralovický obzor*, 1937, roč. 24, č. 8.

Ottův slovník naučný: dodatky. 4. díl, 1. sv. Majonéza–Odžakov. Praha, 2001.

Pamětní kniha manětínského děkanství 1836–2000 [fotokopie]. Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, 2007.

Pešík, František. *Obec Stvolny po stránce národopisné* [fotokopie]. Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích, 1997.

Pešíková, Martina. Česká menšina v Hrádku ve 30. letech minulého století. *Archivní zpravodaj*, 2002, č. 3–4, s. 12–14.

Řeháček, Karel. *Češi a Němci na jihozápadě Čech: 1880–1938*. Plzeň, 2002.

Seibt, Ferdinand. *Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha, 1996.

Träger, Gertrud. *Kreis Luditz*. Eichstätt, 1993.

Zetek, František J. *Popis politického okresu kralovického*. Kralovice, 1932.

Seznam použitých zkratek

MV	Ministerstvo vnitra
MV ČSR	Ministerstvo vnitra České socialistické republiky
NAD	Národní archivní dědictví
NJP	Národní jednota pošumavská
SAP	Sborník archivních prací
SdP	Sudetoněmecká strana (něm. Sudetendeutsche Partei)
SOA	Státní oblastní archiv

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Ev. jedn.
I. Knihy			
1	Knihy zápisů z výborových a členských schůzí	1937–1938	K 1
II. Spisový materiál			
1. Registraturní pomůcky			
2	Podací protokol	1935–1938	R 1
2. Spisy			
3	Zpráva o činnosti odboru	1937	N 1
4	Pozvánky na členské schůze	1937	N 1
5	Spisy řazené podle jednacích čísel (nekompletní)	1937–1938	N 1
6	Písemnosti od nadřízených složek NJP bez čísel jednacích	(1933) 1935–1938	N 1
III. Účetní materiál			
1. Účetní knihy			
7	Pokladní kniha	1936–1938	K 2
2. Vlastní účty			
8	Potvrzení o složení členského příspěvku	1938	N 1
IV. Jiné archiválie			
9	Plakát na slavnostní otevření nové budovy české školy (2 ks)	1937	J 1
10	Plakáty na divadelní představení (2 ks)	1937–1938	J 2–3
11	Rukopisy (opisy) divadelních výstupů (4 sešity)	[1936]–[1938]	J 4–7

Název archivní pomůcky:	Národní jednota pošumavská – místní odbor Hrádek
Značka fondu:	NJP Hrádek
Časový rozsah:	(1933) 1935–1938
Počet evidenčních jednotek:	11 (2 úřední knihy, 1 podací protokol, 1 karton, 7 jiné archiválie)
Počet inventárních jednotek:	11
Rozsah v bm:	0,15 bm
Stav ke dni:	3. ledna 2011
Zpracovatel fondu:	Martina Matušková
Zpracovatel archivní pomůcky:	Martina Matušková
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	4
Schválila:	Martina Matušková dne 3. 1. 2011 – č. j. SOAP/060-1/2011